

Літэратура

1. Аргутина, И. М. Время Поить Пески / И. Аргутина // Журнал Самиздат. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://samlib.ru/p/petrushkin_a_a/argutina.shtml. – Дата доступа : 25.02.2020
2. Аргутина, И. М. Избранное. Стихотворения, поэмы, пьеса в стихах / И. Аргутина // Челябинск : Книга, 2009.
3. Аргутина, И. Птица из урочища Челяби : (опыт автобиографии) / И. Аргутина // 45-я параллель : поэт. альм. – [Б. м., 2012. – Вып. 22 (226)]. – [Электронный ресурс]– Режим доступа : http://45parallel.net/irina_argutina/, свободный. – Загл. с экрана. – Дата доступа : 25.02.2020
4. Ирина Аргутина // Энциклопедия «Уральская поэтическая школа» / [авт. проекта и гл. ред. изд. В. О. Кальпиди]. – Челябинск : Изд. группа «Десять тысяч слов», 2013. – С. 48–51.
5. Старостина, О. Три лика уральской музыки: поэт в черно-белом времени / О. Старостина // Лит. Россия. – 2005. – 19 авг. (№ 33–34).

A. Gilewskaia

South Ural State University
e-mail: a_gilewska@rambler.ru

Native Language and Native Land in the Irina Argutina's Poetry

Keywords: native language, native land, citation, nomen, cultural memory.

The article discusses the features of the appeal to the native word and Russian language of the modern poet Irina Argutina, who lives in the city of Chelyabinsk. In her work, the native word serves primarily as a marker of the cultural code, an appeal to the memory common with the reader, always closely connected with the native land.

Л. Я. Глазман

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава
e-mail: lubov_glazman@bk.ru

УДК 821.161.3.09

Выкарыстанне няроднай мовы як мастацкі прыём у беларускай літаратуры XIX стагоддзя

Ключавыя словы: беларуская літаратура, XIX стагоддзе, няродная мова, пародыя, сатыра.

У артыкуле даследуецца феномен наўмыснага ўключэння ў беларускамоўныя мастацкія тэксты XIX стагоддзя іншамоўных словаў і выразаў. Сцвярджаецца, што беларускамоўныя аўтары (Я. Чачот, В. Дунін-Марцінкевіч, А. Гурыновіч, Ф. Тапчэўскі, А. Рыпінскі, А. Абуховіч, і інш.) выкарыстоўвалі польскую, рускую, французскую, лацінскую мовы ў змяшэнні з беларускай дзеля дасягнення пэўнага мастацкага эфекту. Раскрываюцца перадумовы і спецыфіка выкарыстання няроднай мовы ў беларускай літаратуры пазначанага перыяду.

Праблемы, звязаныя з роднай мовай, спецыфікай яе бытавання, выкарыстання і – як ні дзіўна, але абсалютна дакладна – існавання чырвонай ніткай праходзяць праз увесь беларускі літаратурны працэс. Можна беспамылкова адзначыць, што моўнае пытанне, якое зарадзілася і адразу паўстала рубам адначасова з узнікненнем новай беларускай літаратуры, узмацняючыся ва ўласна беларускамоўных тэкстах аўтараў XIX, а потым і XX стагоддзя, працягвае заставацца адной з асноўных тэм у сучаснай літаратуры.

Пра гэта сведчыць не толькі праблематыка і ідэйная накіраванасць твораў маладых аўтараў (Альгерда Бахарэвіча, Андрэя Адамовіча, Вальжыны Морт, Віктара Марціновіча, інш.), але і разнастайныя варыяцыі выкарыстання мастацкіх моўных сродкаў для ілюстрацыі свядомасці беларусаў. Радыкальнай праявай такой рэпрэзентацыі нацыянальнага можна назваць напісанне мастацкіх тэкстаў на беларуска-рускай “трасянцы” (Каміла Цень, Анка Упала, Дуня Марцінкевіч).

Першыя ж праявы выкарыстання моўных сродкаў для пазначэння праблемы бытавання беларускай мовы і ўвогуле беларускай нацыі ўзніклі разам з пачаткам узняцця аўтарамі адпаведных праблем яшчэ ў XIX стагоддзі. Спавадавала іх з’яўленне вялікая колькасць фактараў. Перадусім падзелы Рэчы Паспалітай, палітыка чужых для былога ВКЛ царскіх уладаў, накіраваная на асіміляцыю і змяншэнне ўплывоў беларускай шляхты, якое садзейнічала паступоваму збліжэнню польскамоўнага шляхецкага і беларускамоўнага сялянскага саслоўяў. Рабілі сваю справу вымушаныя антыўрадавыя акцыі, што выліваліся ў сярэдзіне XIX ст. у паўстанцкі (а пазней народніцкі, рэвалюцыйны) рух. Можна таксама “вярнуцца” ў пачатак стагоддзя і назваць уплыў французскай мовы і рамантызаванага вобразу Напалеона на дваранскае асяроддзе, адлюстраваны надзвычай ярка ў рускай нацыянальнай літаратуры; у беларускай, тым не менш, таксама адчуваюцца яго водгаласы (хоць напалеонаўскія войны на беларускую літаратуру ў значна большай ступені паўплывалі не ў моўным або культурным сэнсе, а ў ідэйным, паколькі звязаліся з надзеямі на вызваленне з-пад улады Расійскай імперыі і на адраджэнне Рэчы Паспалітай).

У сувязі з вышэй пазначаным, бачыцца лагічным і актуальным звярнуцца да тых твораў беларускай літаратуры XIX стагоддзя, што былі напісаны па-беларуску з выкарыстаннем моў, якія ўплывалі на развіццё нацыі і ідэнтыфікацыю беларусаў у дадзены перыяд. Мы не разглядаем тых ўзоры прыгожага пісьменства, у якіх спалучэнне польскай і беларускай або беларускай і рускай моў з’яўляецца натуральным аўтарскім спосабам выказвання думак, ненаўмысленым уплывам іншай мовы ў час, калі беларускія моўныя нормы толькі пачыналі фарміравацца. Аднак вельмі распаўсюджанай з’явай гэтага перыяду становіцца свядомае ўжыванне чужой мовы як мастацкі прыём дзеля ілюстрацыі пэўнай пісьменніцкай думкі.

Моўнае размежаванне, якое спрыяла з’яўленню рознага тыпу беларускамоўных тэкстаў з ужываннем польскіх украпаняў рознага маштабу, бярэ свой пачатак ад сацыяльнага раслаення ў беларускім грамадстве XIX стагоддзя на паноў і мужыкоў. Палітычная сітуацыя ў краіне складвалася такім чынам, што валоданне польскай мовай станавілася адным з галоўных паказчыкаў элітарнасці, прывілеяванага паходжання і адукаванасці, у процівагу беларускамоўнаму сялянскаму насельніцтву. З першых дзесяцігоддзяў даследуемага перыяду і да пачатку рэвалюцыйных гадоў XX стагоддзя самыя розныя аўтары звярталі ўвагу на гэтае моўна-саслоўнае размежаванне, пачынаючы з паэтаў філамацкага руху (Я. Чачота), макаранічнай паэзіі сярэдзіны стагоддзя А. Рыпінскага, твораў Ф. Тапчэўскага і заканчваючы ўплывовымі класікамі беларускай літаратуры: В. Дуніным-Марцінкевічам, А. Гурыновічам.

Традыцыйны для філаматаў вітальны верш-прысвячэнне, прызначаны для зачытвання падчас сяброўскай сустрэчы, ператвараецца пад пяром аднаго з першых беларускамоўных паэтаў Віленскага студэнцкага асяроддзя Я. Чачота ў камічную драматызаваную паэму, заснаваную на парадыйных мастацкіх сродках. “Яжовыя імяніны” (1819) напісаны з нагоды імянінаў старшыні таварыства Юзафа Яжоўскага. Аднак Я. Чачот у ім не столькі віншуе сябра, сколькі праводзіць уласную нацыянальную пазіцыю. Робіць ён гэта ў час, калі дзеці паўстанцаў пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі дбаюць пра адраджэнне Польшчы, не вылучаючы літвінскія землі як тэрыторыю з адрознай нацыянальнай і моўнай супольнасцю. Адметнымі з’яўляюцца

і моўная, і кампазіцыйная будова твора. Выбар беларускай мовы (хоць і з дастатковай колькасцю паланізмаў) абумоўлены нацыянальнай праблематыкай паэмы. З першых радкоў даведваемся, што галоўны герой, пан Яжоўскі, украінец, які пагарджае беларусамі, іх жыццёвымі рэаліямі, беднотой. Тым не менш, словы з вуснаў самога Яжоўскага гучаць па-польску: “...сказаў: “Як бжыдка мешкаюць ліцвіне!” [4]. Далейшае дзеянне разгортваецца як прэзентацыя жыцця ў беларускай вёсцы, дзе “вельмі хароша! Хаты злепкі з гною” [4]. Фармальна пабудаваны як сустрэча сялянамі пана, твор кампазіцыйна ўключае два хоры (дзяўчат і хлопцаў). Гэты бурлескны прыём ствараецца, між іншым, і за кошт моўных сродкаў. Сялянская гутарка ў Чачота таксама захоўвае паланізмы, але ў значна меншай колькасці, чым у іншых апавядальнікаў, прытым большайсць паланізмаў фанетычна набліжаны да беларускай мовы. Калі ў рэпліцы Яжоўскага чытаем: “бжыдка” [4], то хор спявае: “брыдка” [4]. Акрамя таго, у вуснах хора гучаць свядома ўжытыя аўтарам фанетычна апрацаваныя запазычанні: “кцэ”, “карыстаць”, “грэчны” [4]. Чачот рэгульна ўжыванне польскай мовы ў залежнасці ад таго, пра каго ідзе гаворка. Калі сяляне распавядаюць пра сябе, мова амаль пазбаўленая паланізмаў. Затое ў дачыненні да панскага саслоўя чытаем: “Аб вашэці гутарылі: // У ксенжках заслепен вшытка, // Да панаў се не пшымілі”; “А цо? Як жэ сен здае пану Язэпові? // Чы адмовіш пахвалы нашэму спевові? // Хоця ж мы не шукаем жаднэй стонд пахвалы” [4]. Відавочна, у дадзеным кантэксце польска-беларуская мяшанка гучыць як здзек і аданчасова паказвае, як няпроста героям сябе пераадолець, ужываючы ненатуральную для іх мову.

Парадыйна-бурлескным бачыцца вобраз жонкі “справніка”, “катора лежанц пад ценём выцеклэй бярозы // чытала, ушыстка крычанц: “Козы мае, козы. // Дапнісе, муй каханы, поверні, Дапнісе...” [4]. Наўмыснае скажэнне імя антычнага героя дадае камізму ў сітуацыі неадпаведнасці паміж жаданнем жанчыны, што, як астатнія сяляне, пасвіць коз, уяўляць з сябе грэчаскую геранію, прадстаўніцу эліты. Дзясяцікі ж заўважае, што, нягледзячы на простае паходжанне і нізкі сацыяльны статус, у такіх, як ён, затое “не для прапорцы ест на карку гловы” [4].

Падобны жартоўны тон дазваляе аўтару не толькі пакпіць з уяўнай “польскасці” і далікатнасці беларусаў, але і давесці думку: “Што мы па-рускі пеем, а нашы панове // Па-польскі ўсё гавораць; кепска нашай мове!” [4]. Сляпое перайманне чужой мовы, грамадскай сістэмы, мадэлі паводзінаў выглядае недарэчна і шкодзіць грамадству.

Пасля выкрыцця тайных таварыстваў, рэакцыі царскіх уладаў на паўстанне 1831 г. грамадскі і культурна-літаратурны рух некаторы час развіваўся ў вельмі неспрыяльных умовах. Жорсткая цензура запавольвала распаўсюджанне твораў, з’явіўся значны пласт ананімнай літаратуры. Сярод яркіх прыкладаў такой “праблематычнай” літаратуры – верш І. Легатовіча “Скажы, вяльможны пане” (1838), пасля выдання якога альманах, дзе яго надрукавалі, быў канфіскаваны ўладамі, а яго рэдактары прыцягнуты да адказнасці. Верш уяўляе сабой антыпрыгонніцкую гутарку (распаўсюджаны ў беларускай літаратуры гэтага перыяду жанр, роднасны польскім гавэндам). Гутарка пабудаваная ў форме дыялога паміж мужыком, што задае па-беларуску правакацыйныя пытанні, і панам, які адказвае па-польску: “А тебе, хлопе, цо до тэго?” [4]. Сатырычны эффект ствараецца за кошт таго, што, у той час, як мужык здольны зразумець і перадражніць словы пана, адказаць яму павучаннем, пан не можа нават патлумачыць уласных дзеянняў.

Другі прыклад двухмоўнай літаратуры міжнаўстанцкіх дзесяцігоддзяў – макаранічныя вершы “Плач пакінутага каханай” і “За пенкнай паненкай”, прыпісваемыя творчасці А. Рыпінскага, – добра ілюструе парадыйную сітуацыю, калі мясцовая шляхта, што мела вялікія культурныя і сацыяльныя прэтэнзіі, у рэальнасці становілася ўвасабленнем засцяпнасці і правінцыйнасці, ідучы ўслед за моднымі тэндэнцыямі, якія неадпавядалі яе сапраўднаму статусу. У вершах Рыпінскага высмей-

ваецца ненатуральнасць перабольшана рамантызаваных пачуццяў пана, што перадаецца праз наўмыснае спрашчэнне рыфмы, недарэчнасць ужытых – змешаных з дзвюх моў – словаў. Напрыклад, у пана, калі ён не бачыць сваёй каханай паненкі, “бардзо боліглова – уцякае сіла” [2, 70].

Цікава, што пазней, праз паўстагоддзя, традыцыя беларуска-польскага двухмоўя як прыёму камізму або сатыры працягваецца паэтам Ф. Тапчэўскім у вершы “Ён і яна” (1890). Увогуле, для верша характэрна спалучэнне мастацкіх традыцый, у тым ліку, паэмы “Тарас на Парнасе”. Галоўны герой – малады селянін, што заснуў падчас пільнавання панскіх пчол і стаў выпадковым сведкам пэўных стасункаў паміж панскім сынам і паненкай. Ідучы ўслед за К. Вераніцыным не толькі ў кампазіцыйным, але і ў стылістычным плане, Ф. Тапчэўскі ўкладвае ў вусны свайго героя зніжаную лексіку, варварызмы: “Паніч наш валіць...”, “паставіў прущыя дыбаром”, “ярзане”, “ногці калу-паць пачне”, “закалоціцца ўвесь”, “скалазубіць” [2, 324–325]. Такім чынам надаецца камічны эффект паводзінам паніча. Там не менш, апагеям камізму становіцца польскамоўная гутарка паміж закаханымі. Пры гэтым наратар-селянін у Тапчэўскага ў стане цалкам перадаць гутарку, а значыць, неадукаваны, занядбаны халоп разумее панскую гаворку. Але Тапчэўскі падае размову па-польску, вядома, не толькі дзеля таго, каб чытач падзівіўся розуму і кемлівасці селяніна, а таксама каб узмацніць эффект неадпаведнасці грубых, прымітыўных дзеянняў паноў (“Як кончылі, не тыя сталі, // Другую гутарку знайшлі” [2, 325]) і іх уяўнай, паказной далікатнасці, якую яны дэманструюць сваім моўным выбарам, нібыта расфарбоўваючы сябе звонку.

Дарэчы, прыведзены верш не адзінкавы прыклад двухмоўя ў творчасці Тапчэўскага. У па-мадэрнісцку экспрэсіўным вершы “Вечарынка” (188(?)), насычаным музыкай, танцамі нібы звар’яцелых ад карчомнага тлуму і мітусні паноў, музыкаў, апісанне дзеяння надзвычай шчодро здобрана гукападражальнымі дзеясловамі: “мах”, “стук”, “топ”, “фурт”, “верць”, “брык”, “цап”, “тыц”, “хваць”, “круцель”, “шлёп” (“шлёп! Абое разам селі...”), “шавырк” (“абайме за стан паненку дый шавырк каля сябе”) [2, 320]. Вядома, што абранне моўных сродкаў абумоўлена таксама вобразам наратора, які, хоць і з’яўляецца імпліцытным у вершы, усё-ткі праяўляе сябе ў пэўных момантах факалізацыі. Так, веер апавядальнік апісвае як “індычы хвост” [2, 320], што паказвае на чалавека простага, знаёмага больш з сельскай гаспадаркай, чым з прадметамі панскіх мод. Такім жа чынам ідзе і апісанне мазуркі і кадрылі – танцаў, невядомых селяніну. Атрымліваецца, што чытач (а паэт, вядома, разлічваў на дасведчанага чытача) бачыць гэтыя модныя панскія звычаі больш абстрагавана, як чужыя. Відавочна, Тапчэўскі хацеў, каб панства больш крытычна паглядзела на сябе, нібы звонку. І тут зноў аўтар выкарыстоўвае чужую мову. Ізноў напрыканцы верша, для максімізацыі камічнага эфекту. На гэты раз гучыць гарача любімая шляхтай з часоў Напалеона французская мова. Для паказу саслоўнай далікатнасці на балю яе ўжыванне, канешне, неабходна. Калі толькі не ўлічваць, што гэта не баль, а карчомная вечарынка, а выступаюць не вядомыя музыкі, а звычайныя жыды. І тут варта заўважыць, што наратар-селянін зноў цалкам перадае французскую гаворку. Гэта можа сведчыць пра некаторую яго ўмоўнасць, а значыць, і кантрастнае ўжыванне абразліва недалікатных дзеясловаў для пазнакі ўсяго дзеяння не тлумачыцца нізкім статусам апавядальніка, а з’яўляецца аўтарскім пунктам гледжання ў тэксце. У дадзеным вершы няродная мова таксама выступае сродкам узмацнення камічнай сітуацыі неадпаведнасці шляхты таму ўражанню, якое яна старанна стварае.

Французскія ўстаўкі ў беларускамоўныя творы рабіў яшчэ на пачатку стагоддзя Я. Баршчэўскі. У вершы “Бунт хлопаў” (1812) прыгонныя мужыкі, якія пасля праходу французскіх салдатаў, прынамсі, на нейкі час адчулі сябе гаспадарамі разрабаваных маёнтаў, разам з французамі крычаць: “Галён!” [2, 42] (у пер.: “ідзем”). Гэта хоць і

даволі нязначны, але сродак сатыры аўтара, накіраваны, між іншым, на саміх сялянаў. Што ўсё роўна не задаволіла царскую цензуру, якая ўбачыла выключна рэвалюцыйныя матывы і жорстка карала за захоўванне тэкста (напрыклад, забірала ў рэкруты, як тое сталася з маладым хлопцам Паўлюком Багрымам).

Калі вярнуцца да аўтараў канца XIX стагоддзя, варта ўзгадаць Ф. Багушэвіча. Нягледзячы на тое, што паэт, відавочна, быў ворагам моўных гульняў (паколькі ў яго вершах няродную мову знаходзім вельмі рэдка, выкарыстаную пераважна для фармальна-сацыяльных пазнак героя), у яго паэзіі сустракаюцца эпізодычна польскія або лацінскія ўстаўкі ды ў вершы “Хто гэта?” (1886) – некалькі нямецкіх словаў, каб чытач здагадаўся, што размова ідзе пра германскага караля. Апрача гэтага, у вершы “У судзе” (1889–1890) Багушэвіч скажае беларускія словы з мэтай паказаць неадукаванасць персанажа. Затое ў эпісталах аўтара няродная мова падаецца рэгулярна і акуратна, у двукоссях. Багушэвіч перадае чужую гаворку падкрэслена дакладна, са смакам, нібы здзекуючыся з суразмоўцы (лісты № 16, 22, 25 [1, 213, 221, 222], інш.), або ўжывае рускую мову ў дачыненні да канцылярызмаў, таксама ў двукоссях (напрыклад, ліст № 15 [1, 215]). Можна сцвярджаць, што для яго моўнае пытанне было вельмі прынцыповым, у выніку чаго крытыкаваў многіх сучаснікаў.

Адным з аб’ектаў крытыкі Ф. Багушэвіча стала мова А. Абуховіча. Пра гэта даведваемся ў адной з частак “Мемуараў” (1894) Абуховіча, якая называецца “Літаратурнае апраўданне”. У ім пісьменнік даводзіць слушнасць ужывання правінцыялізмаў, сваё права “класці ў літаратуру свой прыродны дыялект беларускай мовы, даючы найлепшае з яго” [2, 346]. Крытыку Багушэвіча аўтар называе “пурытанізмам” [2, 346]. Сам Абуховіч піша па-беларуску, раз-пораз устаўляючы лацінскія і французскія выразы для стылёвага ўзбагачэння. Такія ўстаўкі – прыкмета яго адукаванасці, натуральны складнік індывідуальна-аўтарскага стылю, а таксама сцвярджанне на законнае права ганарыцца старажытным, слаўным родам і ўплывовымі продкамі: “Пазываючыся ў подпісы дзядоў сваіх, грудзі мае парушае пачуццё нечага вялікага, сільнага” [2, 342], паказваючы, што сапраўднай шляхетнасці няма чаго сароміцца.

Сустракаем у адной з частак “Мемуараў” і рускую мову, якая становіцца прыкметай фармалізму і “дзяжурнага” стаўлення да пацыента кіеўскага медыка. Тут чужая гаворка сведчыць пра афіцыйны тон чалавека, які не збіраецца ісці на кантакт. Пры гэтым мова ўсіх іншых герояў з гэтай жа часткі (“Успаміны Кіева”) перадаецца цалкам па-беларуску, нават прамая мова расейскага памешчыка Пушчыка, “эксдзекабрыста” [2, 339]. У дадзеным кантэксце можам смела расцэнваць моўны выбар як пазнаку павагі Абуховіча да персанажа.

У крыху іншым кантэксце руская мова ўжываецца ў А. Гурыновіча. У вершы “Што ты спіш, мужычок...” (?) яе выкарыстанне – побач з польскай – мае ўласна палітычны сэнс. І ў рускім, і ў польскім варыянце выраз гучыць як лаянка: “Сукін сын” ці “psia mać” – // Абое рабое...” [2, 328]. Аўтар пад канец стагоддзя выказвае тую нацыянальную ідэю адметнасці, самавітасці беларусаў як народа, спакутаванага ад свайго геапалітычнага становішча, што доўгі час выпявала ў народзе.

Адметны варыянт іншамоўных уставак назіраем у “Пінскай шляхце” (1866) В. Дуніна-Марцінкевіча. Судовы прыстаў Кручкоў – прадстаўнік царскай улады, а таму, вядома, вядзе пасяджэнне суда па-расейску, па-руску зачытвае ўсе “загады”. Аднак яго мова – адзін з найважнейшых сродкаў стварэння сатыры, да таго ж з глыбокім ідэйным падтэкстам, бо сведчыць пра мясцовае паходжанне героя, які свядома спекулуючы ўладай, кідаецца выдуманымі загадамі і наўмысна ініцыюе сутычкі недалёкіх суседзяў-шляхцюкоў. Шматлікія моўныя пераходы Кручкова (“Ну дык добра! Следство кончано, цяпер будзе суд, а наўперад: по указу всемиловейшей государыни...” [3, 414], “Не, не магу! Знаеш, по всемиловейшему указу нашего государя 1884 года 75 дня какой вели-

кий адказ за поблажку сторонам в уголовном преступлении? Не только пасаду магу страціць, но и личность подвергнется опасности” [3, 416] і г. д.) яскрава гавораць пра яго асобу прыстасаванца-беларуса, такога ж мясцовага шляхціца як тыя, каго ён абдзірае. Ён тут не проста прадстаўнік царскай улады накшталт расейцаў Рыкава і маёра Плута з паэмы “Пан Тадэвуш” А. Міцкевіча, якую, дарэчы, Дунін-Марцінкевіч перакладаў на беларускую мову. Кручкоў – “свой”, але паслугач чужой улады, у дадатак, несумленнай і беспрынцыпнай. “Трасянка” героя становіцца яго ідэнтыфікацыйнай прыкметай, бо, акрамя іншага, выяўляе ў ім двудушнага чалавека.

Такім чынам, пытанне роднай мовы, заўсёды асабліва істотнае ў беларускай культурна-літаратурнай прасторы, з’яўляецца пазнакай не толькі ўласна моўных праблем беларусаў, але і атаясамліваецца з праблемамі існавання нацыі. Так склалася ў XIX стагоддзі і аформілася канчаткова ў “Прадмове” Багушэвіча да яго першага зборніка вершаў: “Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі” [1, 34]. У такіх умовах ужыванне няроднай мовы ў беларускамоўных тэкстах выкарыстоўваецца пісьменнікамі перадусім для кантраста, на якім актуалізуюцца праблемы нацыянальнай ідэнтычнасці беларусаў. Акрамя таго, як бачым, увядзенне чужамоўных рэплік дапамагае аўтарам стварыць розныя адценні сатыры, пародыі і камізму. Найчасцей такім чынам выяўляюцца недасканаласць і недарэчнасць прывілеяванага саслоўя, заціснутага ў чужародныя рамкі моды і іншакультурных каштоўнасцяў. А ўлічваючы, што ў той час менавіта шляхта фарміравала перадавы грамадскі слой, інтэлігенцыю, то становяцца зразумелымі трывожныя тэксты пісьменнікаў. Большасць з іх сведчыць пра пэўную неадпаведнасць рэальнага стану шляхты і іх прэтэнзій тым ролям, якія яна павінна выконваць з пункту гледжання цвярозага розуму.

Крыніцы

1. Багушэвіч, Ф. Выбраныя творы / Ф. Багушэвіч. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – 445 с.
2. Беларуская літаратура XIX стагоддзя : Хрэстаматыя : Вучэб. дапаможнік для студэнтаў філал. спец. ВНУ / склад. і аўт. камент. А. А. Лойка, В. П. Рагойша. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – 487 с.
3. Дунін-Марцінкевіч, В. Выбраныя творы / В. Дунін-Марцінкевіч. – Мінск : Беларуская навука, 2019. – 620 с.
4. Чачот, Я. Выбраныя творы [электронны варыянт] / Я. Чачот, Мінск: Вышэйшая школа, 1996. – Рэжым доступа: <http://bk.knihi.com/cacot/>. – Дата доступа: 15.12.2018.

L. Glazman

Vitebsk State University named after P. M. Masherov
e-mail: lubov_glazman@bk.ru

The Use of a Non-native Language as an Art Reception in Belarusian Literature of 19th Century

Key words: Belarusian literature, 19th century, non-native language, parody, satire.

The article explores the phenomenon of intentional inclusion of foreign words and expressions in Belarusian-language literary texts of the 19th century. It states that Belarusian-speaking authors (E. Chachot, V. Dunin-Martsinkevich, A. Gurinovich, F. Tapchevsky, A. Rypinski, A. Abukhovich, etc.) used Polish, Russian, French, Latin languages in mixing with Belarusian one in order to achieve a certain art effect. The article reveals the prerequisites and specifics of the use of a non-native language in Belarusian literature of the period.